

verder werken aan een economisch & ecologisch duurzame melkveehouderij

Duurzaam Bodembeheer op weg naar vervolg

Studiegroep deelnemers van het project Duurzaam Bodembeheer in de Gelderse Vallei en Utrecht Oost hebben op 18 mei jl. gesproken over de resultaten tot nu toe en de ideeën rond het voortzetten van dit initiatief. Dit vond plaats op de prachtige locatie 'de Boerenstee' van de familie van Ravenhorst in Woudenberg. Aanwezig waren vertegenwoordigers van provincie Utrecht, LaMi, VVB's, Stichting Vernieuwing Gelderse Vallei, evenals studiegroep begeleiders, DMS en ETC.

De provincie Utrecht wil graag door met de activiteiten rond Duurzaam Bodembeheer, zowel in de Gelderse Vallei als in de rest van de provincie. Ook de deelnemers van de studiegroepen gaven aan graag door te willen gaan. Er wordt veel waarde gehecht wordt aan het proces van gezamenlijk leren, het halen van meer ruwvoer van eigen bodem, en het eigen maken van de economische cijfers rond bedrijfsefficiëntie.

Omdat dit project maar twee jaar heeft geduurd, is de informatie over de veranderingen die hierdoor teweeg zijn gebracht nog beperkt. Wel kan geconcludeerd worden dat de deelnemende bedrijven in deze periode iets intensiever zijn geworden. De N-benutting is hetzelfde gebleven; tegelijkertijd was de melkproductie wel met 20.000 kg gestegen. Met andere woorden, de N-efficiëntie op bedrijfsniveau is daarmee iets gestegen (rond 2.7%). Het project heeft ook op het gebied van P efficiëntie positief uitgewerkt. Die was rond 6% gestegen.

De economische cijfers met saldo informatie zijn op dit moment maar over 1 jaar bekend; pas in het najaar valt iets te zeggen over de veranderingen die geboekt zijn in deze twee jaren. Verwacht wordt dat met de iets hogere N efficiëntie ook een saldo-verbetering te zien zal zijn. In de toekomst is het van belang te bepalen of de N-efficiëntie een voorspellende waarde heeft over saldo verbeteringen op de bedrijven. Nu weten we al wel dat een hogere N-efficiëntie een positief effect heeft op de levensproductie en levensduur.

AGENDA

DUURZAAM BODEMBEHEER

- 17 juni **Excursie** alle studiegroepen naar Chris Boomers in Groenloo. Vertrek: 10.00u bus vanaf de Goudreinet Barneveld (A1/A30)
- 1 juli **Duurzaam Bodembeheer in de Praktijk, Langbroek** 10.00-14.30u
Ochtend: Oranjerie Sandenburg
Lunch en middag: op bedrijven van Cees Jan Nell en Henk Verwey Langbroekerdijk 14-16, Langbroek

BOUWEN OF VERBOUWEN

- 9 juni **Innovatieve Stalvloeren Stalbouw en kostprijsbeheersing** 10.00-15.00u
Fam. Den Boer in Haastrecht
- 30 juni **Excursiedag 4 innovatieve stallen** 10.00-15.00u
- 7 juli **Utrechtse Veehouderijdag** Alles over duurzame melkveestallen 10.00-22.00u
Manege Gunterstein, Breukelen

TIP

Het is nu van belang om vast te stellen hoeveel melk u in 2009-2010 wilt leveren. Op basis hiervan, en van de verwachte melkproductie per koe, kunt u vaststellen hoeveel koeien u dit jaar gemiddeld nodig hebt.

Sjoerd Roelofs, DLV

In de maand juli kunt u nader kennismaken met talrijke initiatieven rond duurzame melkveehouderij! Op praktische wijze worden interessante resultaten gepresenteerd vanuit de projecten Duurzaam Bodembeheer en Bouwen of Verbouwen.

Woensdag 1 juli: Duurzaam Bodembeheer in de praktijk

Op woensdag 1 juli zal de themadag Duurzaam Bodembeheer in de Praktijk plaatsvinden in Langbroek. In de ochtend zullen de resultaten van twee jaar Duurzaam Bodembeheer op praktische manier gepresenteerd worden, inclusief de bedrijfseconomische effecten. Dit vindt plaats vanaf 10.00 in de Oranjerie van Kasteel Sandenburg in Langbroek. De lunch en het middagprogramma vinden plaats op twee bedrijven van deelnemers, met praktijk ervaringen rond bodembeheer, bodem-vruchtbaarheid en ruwvoer kwaliteit.

Opgave voor deze dag (i.v.m. lunch) via: Desiree Dirkzwager, tel. 033-4326000 of d.dirkzwager@etcnl.nl

Dinsdag 7 juli: Utrechtse Veehouderijdag in Breukelen

Dinsdag 7 juli 2009 worden de laatste technieken, de goedkoopste opties en de beste innovaties getoond tijdens de Utrechtse Veehouderijdag. Ruim 50 bedrijven en organisaties tonen wat ze kunnen betekenen voor melkveehouders met bouwplannen. Het doel van de dag is om contacten te leggen zodat er de komende jaren duurzame melkveestallen gebouwd kunnen worden in Utrecht. Duurzaam voor de portemonnee en voor de omgeving. Deze dag wordt gehouden bij Manege Gunterstein in Breukelen. Organisatie is in handen van de Federatie van VVB's Utrecht, K&G Advies en ETC. Deze beurs wordt mede mogelijk gemaakt door Provincie Utrecht en LaMi.

Meer informatie? Kijk op www.duurzaamboerblijven.nl

Duurzaam bodembeheer basis voor goed saldo

Willem van Weperen

Onlangs bleek bij aanvang van de bespreking van de kringloop cijfers 2008 van de studiegroep Langbroek rond Duurzaam Bodembeheer, dat de cijfers voor de bedrijfsbenutting beneden het project gemiddelde liggen. Daarmee was de opdracht voor de avond duidelijk. Boven tafel halen van de redenen hiervoor. Onder meer bleek dat de kwaliteit van het ruwvoer van sommige deelnemers niet optimaal was.... Belangrijke oorzaak hiervan is het relatief hoge RAS gehalte in sommige kuilen. Extra aandacht voor het afstellen bij maaien en schudden is hier dus op zijn plaats. We werden die avond andermaal met de neus op de feiten gedrukt. De basis voor een goed saldo wordt gelegd door te beschikken over voldoende ruwvoer van goede kwaliteit. Want dat betekent veel liters melk uit ruwvoer en dus besparen op krachtvoer. Toegegeven, bij de huidige mestwetgeving wordt het winnen van goede kwaliteit voer een steeds grotere uitdaging. Daar is vakmanschap voor nodig. Het belang hiervan doorzien is ondernemerschap! De volgende bijeenkomst sloot hier goed op aan. Die ging over concrete maatregelen die de bodemvruchtbaarheid verbeteren cq op peil houden. Met veel aandacht voor het bodemleven. Daarmee is tevens een stap gezet richting waarborgen van de kwaliteit en hoeveelheid eigen ruwvoer in de toekomst. Duurzaam bodembeheer dus.

9 juni: Innovatieve stalvloeren

Wel of geen rubber op de vloer? Wat komt er kijken bij het plaatsen van een serredak op de stal? Zijn er stalvloeren op de markt die aan toekomstige wetgeving voldoen en positief zijn voor diergezondheid? Deelnemers van het project 'Bouwen of Verbouwen' die met dit soort vragen rondlopen, krijgen informatie van de sprekers op dinsdag 9 juni 2009. Allereerst vertelt dhr Wijnand van den Berg van Holcim over innovatieve stalvloeren en de laatste ontwikkelingen op dit gebied. Daarna zal dhr Jan Bloemert van de Waiboerhoeve vertellen over praktijkervaringen met diverse zaken wat betreft stalbouw. Om kosten te drukken moeten vanaf het begin goede keuzes gemaakt worden. Ervaringen met een serredak, melkrobots in vergelijking tot melkstallen, rubber en beton op de stalvloer, ruimte voor afkalven en vreemde arbeidsinzet worden besproken. Tussen de middag zal een rondleiding gehouden worden op het gastbedrijf van familie Den Boer in Haastrecht. In deze melkveestal is een zeer innovatieve vloer te zien.

Partners en financiers

ETC ADVIESGROEP
Projectcoördinatie: ETC Adviesgroep
Postbus 64
3830 AB Leusden
Telefoon: 033-4326056
E-mail: d.goodijk@etcnl.nl
www.duurzaamboerblijven.nl

Bex over 2008 pakt goed uit

DLV Monique Nieuwenhuis

Er zijn verschillende factoren die invloed hebben op de uitslag van de BEX. Bedrijven die het vee weiden hebben een kleiner voordeel in de BEX dan bedrijven die opstallen, namelijk 17% stikstof voordeel tegen 18,5%. Het rantsoen beïnvloedt de uitslag van de BEX als volgt: bedrijven met een laag ruw eiwitpercentage in het rantsoen hebben een groter voordeel in de BEX dan bedrijven met een hoog ruw eiwitgehalte. Ook een ruime verhouding in ruw eiwit en VEM zorgt voor een voordeel. Uit een BEX-analyse onder zestig deelnemers aan (DLV) studiegroepen blijkt dat bedrijven in 2008 gemiddeld 17% voor stikstof en 16% fosfaat voordeel wisten te behalen. Dit betekende een gemiddelde besparing in 2008 op afvoer van 1812 kg stikstof en 557 kg fosfaat. Dit komt overeen met circa 433 m3 mest. De bedrijven kunnen nu meer eigen mest op het bedrijf gebruiken.

Uit de tabel blijkt dat in 2008 de tien bedrijven met het hoogste

2008	% maïs in rantsoen	% BEX voordeel	Gem.mest afvoer m ³
10 bedrijven met meeste maïs	54,4	26,34	528,1
10 bedrijven met minste maïs	25,8	11,49	273,3
2009			
10 bedrijven met meeste maïs		13,46	304,3
10 bedrijven met minste maïs		10,25	199,4

aandeel snijmaïs in het rantsoen gemiddeld 15% meer voordeel behalen dan bedrijven met weinig maïs in het rantsoen. In 2009 verandert de berekeningsmethode in het BEX programma. Met de berekeningsmethode van 2009 blijven dezelfde bedrijven voordeel behouden, maar het voordeel is wel kleiner. De verandering in voordeel is berekend door de gegevens van 2008 ook door te rekenen voor 2009. Het gemiddelde voordeel van 433 m3 mest dat in 2008 met de BEX behaald werd, daalt in 2009 naar 328 m3.

TIP

Bedrijfspecifieke excretie 2009

Door de wijziging van de rekenregels voor de BEX in 2009, verandert het voordeel per bedrijf aanzienlijk. Dus extra aandacht voor de volgende zaken is gewenst:

- Zorg voor goede afstemming tussen bemesting en snedezwaarte, om graskuil te oogsten met een goede samenstelling. Droge graskuilen zijn goed voor betere eiwitbenutting.
- Maak tijdig een prognose voor de BEX voor het komende jaar en pas deze gedurende het jaar aan.
- Let ook op de gehalten stikstof en fosfaat in het aangekochte krachtvoer.

Belang van goede voeding rond afkalven

Gerrit Hegen, DAP Het Zuidenveld

De periode rond het afkalven wordt de transitieperiode genoemd. Deze periode loopt van 3 weken vóór afkalven tot 4 weken na het afkalven. Dit is een essentiële periode in de lactatiecyclus van het rund. Ongeveer 80 % van ziekten bij het rund vinden in deze periode plaats. Gedurende de transitieperiode ondergaat de koe vele veranderingen. Het is van groot belang om de veranderingen in deze periode goed te managen. Hier volgen de 8 belangrijkste aandachtspunten tijdens de transitieperiode:

- 1) Maximaliseren van de droge stof opname**
Het probleem tijdens de start van de lactatie is de combinatie van een verminderde voeropname en een verhoogde energiebehoefte.
- 2) Minimaliseren van negatieve energie balans**
Nieuwmelkte koeien hebben het meeste last van energie tekort. Hierdoor gaat het lichaam vet en spier afbreken. Dit heeft een duidelijk negatief effect: traag afkalven, aan de nageboorte staan, slepende melkziekte, verminderde weerstand en vruchtbaarheidsproblemen.
- 3) Stimuleren van de pensfunctie**
Gedurende droogstand worden de penspapillen korter door het ruwvoerrijke rantsoen. Met een rantsoen met meer suikers en zetmeel vanaf de laatste drie weken van de droogstand wordt de pens in gereedheid gebracht voor de periode na het afkalven. Let op! Bij onvoldoende droge stof opname uit ruwvoer is er voor het afkalven al kans op pensverzuuring.
- 4) Melkziekte preventie**
Na het afkalven heeft een koe 9 keer de hoeveelheid calcium nodig dan hetgeen in het voer beschikbaar is! Laag calcium- en kaliumgehalte in het droogstands-rantsoen zorgt voor een optimale calcium-opname in de darm ná afkalven.
- 5) Optimaliseren van de afweer**
Rond het afkalven is de afweer verminderd. Het is dus van groot belang om de afweer in deze kritische periode te ondersteunen, met name door goede voeding, vitaminen en mineralen voorziening.
- 6) Optimaliseren van de uierkwaliteit**
Tijdens het droogzetten en tijdens de start van de lactatie is een koe erg gevoelig voor nieuwe infecties. Hoe hoger de melkproductie op het moment van droogzetten des te groter de kans op een infectie!
- 7) Minimaliseren van stress**
Cortisol, een stresshormoon, kan vrijkomen als gevolg van (hitte-)stress. De gevolgen kunnen zijn: abortus in laatste fase dracht, vertraagd afkalven, gevoeligheid voor infecties.

8) Gezonde start lactatie

Optimaliseren van de start van de lactatie is belangrijker dan maximaliseren van de melkproductie. Het is belangrijk om de opname in energieconcentratie geleidelijk te laten oplopen (top krachtvoergift op 25-30 dagen) Dus rustig opstarten voor een duurzame productie!

Voor volledige artikel zie www.duurzaamboerblijven.nl

ADVIEZEN

Voeding

- Goed, smakelijk ruwvoer met voldoende prik, OOK TIJDENS DE DROOGSTAND, is van groot belang!!
- Verhogen van de energiedichtheid van het voer vanaf 3 weken voor het afkalven met krachtvoer met tarwezetmeel. Meer suikers en zetmeel in het rantsoen einde droogstand
- Maximaliseer de droge stof opname (let op Negatieve Energie Balans)
- Lage Kation-Anion-Balans en laag Ruw eiwit (max, 14% RE einde laatste fase droogstand) zorgen voor minder zucht.
- Laag calciumgehalte in het droogstandsrantsoen zorgt voor een optimale Calcium-opname in de darm ná afkalven
- Voldoende Magnesium en Vitamine D
- Voldoende voorziening van Vitamine A, E, Selenium en Zink in het rantsoen
- BCS (Body Condition Score) op moment van afkalven tussen de 3,25 en 3,75

Algemeen

- Geef de koe ruimte om te bewegen/lopen
- Beperk transport voor afkalven
- Vermijden van isolatie van koeien voor afkalven
- Onbeperkte watervoorziening
- Voorkom hittestress!

COLUMN

Tussen optimisme en realisme

Na een jaar van prijsstijging laat de melkprijs nu veel te wensen over. De afbouw van de Europese subsidies is al direct gestart met een zeer grote prijsvariatie. Dit geeft duidelijk aan met welke schommelingen we in de toekomst rekening moeten houden. Ook moet het agrarisch potentieel in de rest van de wereld niet onderschat worden: een hoge prijs zet overal in de wereld de registers open. Tegelijkertijd is de voedseldistributie, zoals de melkverwerking, bijna volledig in handen van grootwinkelbedrijven. De verdeelde agrarische producenten zijn hiervan de dupe.

Onder druk van de internationale markt zal de melkprijs laag blijven. Onder die druk zal verdere optimalisatie van de bedrijven noodzakelijk zijn om voldoende inkomen te blijven garanderen. Dit kan in de vorm van 'interne optimalisatie', waardoor bedrijven efficiënter kunnen produceren binnen hun bestaande grenzen. Grotere bodemvruchtbaarheid, kostenverlaging, meer ruwvoer per ha. Deze optimalisatie is een uitdaging op zich.

Tegelijkertijd ontwikkelen veel bedrijven zich verder door groei in omvang, door schaalvergroting dus. Dit wordt door veel bedrijven als gemakkelijk alternatief gehanteerd, zolang de bank meegaat. Je kunt dat 'externe optimalisatie' noemen. Onder de huidige omstandigheden is schaalvergroting erg duur als daarvoor grondaankoop en extra melkquotum nodig is. Daarom zal de schaalvergroting met name sterk doorzetten onder omstandigheden van goedkope arbeid en kapitaal, dus binnen familieverband. Onder deze omstandigheden wordt het inkomen uit grond steeds lager, en dat moet dan gecompenseerd worden door meer melk per man. Dit laatste wordt technisch opgelost door robotisering. Dit zal gepaard gaan met verdere intensivering, met grotere voeraankoop en mestafvoer, en meer koeien het hele jaar op stal. De vraag is echter: hoe lang zal de maatschappij dat accepteren? Willen we dit keren dan zal de markt zich moeten aanpassen of gestuurd moeten worden door de politiek.

Voor gehele artikel:
www.duurzaamboerblijven.nl

J. Rijpma
Alfa Beag

